ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

АЗАРХ І.С.

ІСТОРИЧНА ОБ'ЄКТИВНІСТЬ ПОЕТИЧНОГО ЗОБРАЖЕННЯ КОЗАЦЬКО-МУСУЛЬМАНСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Розглядається висвітлення в народнопоетичній пісенній творчості боротьби козаків із татарами і турками.

Проблема взаємовідносин українського козацтва з турками та кримськими татарами протягом довгого часу є однією з найголовніших не лише в історичній науці, а й у свідомості та культурі українського суспільства. Адже близько 300 років напади з півдня і необхідність організації опору були одним із найважливіших завдань усього життя України. Ще починаючи з часів перших нападів кочовиків - аварів, печенігів та половців у середовищі землеробського населення українських земель сформувався своєрідний світоглядний архетип, котрий репрезентував протидію нападам кочовиків як одну з найвищих чеснот національного героя. А продовження нападів та їх посилення після утворення Кримського ханства та його переходу під зверхність Османської імперії лише посилили існуючу в народі історико-літературну традицію, що брала початок ще з билин періоду Київської Русі та "Слова и полку Ігоревом".

Особливої актуальності та поширення набуває героїчна українська поетика з утворенням козацтва, його інституціалізацією у формі Запорозької Січі і, що головне, з організацією стабільної системи протистояння нападникам. Усе це досить швидко знаходить відображення у суспільній свідомості та мистецтві, витісняючи попередні традиції оспівування легендарних та міфічних героїв. Поява цілої низки народних пісень, дум, переказів та легенд відіграла важливу роль не лише у створенні образу козака-захисника, а й у формуванні національної, етнічної героїки, котра напряму визначила особливості складання національної самосвідомості. Однак не меншого значення набула українська героїчна поетика для процесу становлення української нації та української історичної науки, адже саме з дослідження етнографічних пам'яток, передусім козацької доби, розпочалося національне відродження на межі XVIII-XIX ст. Так, починаючи з М.Цертелєва, котрий першим видав збірку українських народних пісень, відбувається не лише їх запис і упорядкування, а й спроби наукового аналізу як з позицій мистецтва і культури, так і з боку історичної науки. Цією справою займалися М.Максимович, П.Куліш, М.Костомаров, Й.Боднянський та багато інших, завдячуючи яким до нашого часу зберігся значний масив духовної культури XVII-XVIII ст. У подальшому працю по збиранню, обробці та використанню в історичній науці літературно-поетичної спадщини продовжили науковці-історики, зокрема М.Грушевський, М.Аркас, Д.Дорошенко, Д.Яворницький, М.Срезневський та інші. Всі вони розглядали українську духовну спадщину як важливе історичне джерело, котре не тільки несе суто історичний зміст, а й передає суспільні настрої та загальні уявлення

народу щодо тих чи інших історичних подій. Адже саме в піснях проявлялася реакція широкого загалу, незаангажованого певними стереотипами та особистими уподобаннями, та їх якісна оцінка більшістю населення. Особливо це стосується проблеми протистояння українського козацтва татарській і турецькій агресії. Звичайно, практично всі історики, використовуючи пісні та думи як історичне джерело, піддавали їх науковій критиці, однак, на нашу думку, ряд їх особливостей так і не було чітко визначено.

Враховуючи все вищесказане, спробуємо певною мірою розглянути загальні закономірності та історичну об'єктивність відображення в історичних піснях та думах реалій боротьби козаків із мусульманськими агресорами. Так, загальним фоном виникнення вищеописаного прошарку культурної спадщини стало протистояння козаків нападам татарських орд і турецьких загонів на Україну, що фактично розпочалися з 80-х років XV ст. При цьому напади становили собою не цілеспрямовані дії щодо загарбання та економічного використання нових земель, а систематичні набіги з метою захоплення ясиру та отримання татарами додаткового прибутку шляхом грабежів. По-суті, ці напади становили верхівку міжцивілізаційного протистояння осілої та кочової культур і економік. У той час, як землеробська цивілізація, представлена українцями, була самодостатньою, і відповідно будь-яке зовнішнє втручання розглядалося її носіями як волюнтаристська агресія, то носії кочової, скотарської цивілізації - татари по-суті змушені були здійснювати такі напади для підтримання життєдіяльності власної економіки, державності та певного рівня життя. Необхідність захоплення полонених та їх перетворення на рабів була зумовлена нестачею продуктивної робочої сили, особливо в землеробській галузі, котра хоч і не була пануючою в Кримському ханстві, проте відігравала важливу стабілізаційну роль для місцевої економіки [2, с.91]. При цьому військова перевага кочовиків у вищеназваному протистоянні продемонструвала неефективність традиційних засобів захисту і спонукала виникнення проміжного цивілізаційного феномену - українського козацтва, котре поєднувало в собі елементи як землеробської, так і кочової культур. Однак потрібно зауважити, що принаймні у піснях народ не завжди ідеалізував козаків. Не зважаючи на їх статус захисників українських земель, особисті характеристики та відносини з мирним населенням часто були не найкращими. Хоча в неписаному законі Січі передбачалося максимально поважне ставлення до дівчат та жінок, однак сюжет про козака, що залишає свою дівчину чи залицяється до молодиці, не менш поширений, аніж опис боротьби з загарбниками. Це ще раз підкреслює той проміжний цивілізаційний статус, що мали козаки, адже для них традиційні цінності українського суспільства - сім'я, родина, кохання - поступалися ідеї слави та героїчного військового братерства.

Особливим аргументом щодо збільшення зацікавленості серед населення, що проявилося у пісенній та поетичній традиції, став генетичний зв'язок козацтва з українським суспільством, особливо в ранній період його становлення - період уходництва. Повертаючись додому, козаки, окрім здобичі, приносили перекази про свої героїчні діяння, про протистояння з татарами та турками, насправді часто потенційне, аніж реальне. Більш того,

ранні контакти козаків із кочовим світом та турками найчастіше мали напівмаргінальні ознаки - походи за славою та за здобиччю. І саме останній, економічний фактор, став більш визначальним для людей, перебування яких на півдні було викликано пошуком додаткового прибутку, аніж загально-ідеалістичними ідеями захисту рідної землі. Особливо яскраво це прослідковується у відомій думі про козака Голоту, одній із найпоширенішій у пісенній традиції України.

Так, у намірах та діях Голоти не помітно жодного патріотичного моменту, лише бажання пограбувати турка та здобути особисту славу. В історії аналогів Голоті більш ніж достатньо: походи на турецькі міста Є.Дашковича, Б.Ружинського та інших ранніх козацьких ватажків мало чим відрізнялися від дій пісенного Голоти, адже їх напади на Очаків та Акерман[1. с.119-120] не несли ніякого стратегічного навантаження, і розглядати їх як форми захисту українських земель немає реальної підстави. Навіть трактування рядом істориків таких походів як своєрідної "помсти" за татарсько-турецькі напади не витримує реальної історичної критики, адже в джерелах однозначно визначено, що результатом походів ставало руйнування околиць турецьких міст та захоплення значної здобичі, передусім худоби. Отже, у випадку ранньої історії протистояння історична об'єктивність знаходиться не на стороні офіційної історії, а саме у пісенній культурній традиції.

Певною мірою ситуація змінюється після заснування у 1551 р. Запорозької Січі. Її засновник Дмитро (Байда) Вишневецький розглядав це утворення передусім як форпост оборони від татарських нападів та турецької агресії [15, с.18]. І навіть не зважаючи на значний політичний авантюризм усієї його діяльності, саме образ Байди на довгий час стає самим популярним у піснях і думах. Адже Запорозька Січ, навіть після загибелі свого засновника, продовжувала виконувати захисні функції щодо українських земель, часто виступаючи єдиним стримуючим фактором щодо татарської загрози. І це не могло не відбитися в усній народній творчості. Поступово формується не просто героїчний образ борця з ісламським світом, козака-добувача, а образ захисника, який не йде на жодні компроміси.

Необхідно зазначити, не менший прошарок пісенної спадщини, що присвячена періоду з середини XVI по середину XVII ст. становить висвітлення тих негативних явищ, які завдавалися українському населенню татарами. І цьому були реальні підстави. Татарські напади, що здійснювалися досить регулярно, призводили як до людських, так і до матеріальних втрат населення не тільки прикордонних територій, а й земель, що були досить віддаленими від Дикого поля - Чернігівщини, Волині та Галичини. Наслідки таких походів для України дійсно були важкими - кожен рік до Криму та турецьких міст забирали до 10 тис. ясиру, що в умовах тогочасної демографічної ситуації було досить значною цифрою. Більш того, доля полонених у рабстві завжди викликала співчасть з боку українського суспільства, породивши ряд пісень, найвідомішими з яких є цикл дум про Марусю Богуславку [6, с.62-65].

Наступний етап набуття в пісенній творчості особливої актуальності проблем протистояння мусульманському світу пов'язаний з епохою Руїни, коли турків і татар використовували у якості союзників цілий ряд гетьманів і

претендентів на гетьманство. З цим історичним періодом пов'язана діяльність відомого козацького ватажка, кошового Запорозької Січі Івана Сірка[1,с.245]. Саме він проводив найбільш послідовну і комплексну діяльність, спрямовану на організацію опору мусульманам, часто без урахування особливостей політичного, державницького моменту. Так, дії Сірка, не зважаючи на їх певну неоднозначність у плані трактування з позицій історії, знайшли однозначне схвалення українського загалу, у той час як стратегічно виправдані дії гетьмана П.Дорошенка, спрямовані на союз із мусульманською Туреччиною, не знайшли підтримки в суспільстві.

Потрібно сказати,що події другої половини XVII ст. стали останніми, коли тематика протистояння козаків з турками і татарами мала актуальність у народній творчості. Подальші історичні колізії, як руйнування Січі спочатку військами Петра I у 1709 р. а потім і Катерини II у 1775 р.; перебування козаків під турецькою зверхністю в Олешківській та Задунайській Січах та участь козаків у російсько-турецьких війнах XVIII ст. відповідно не знайшли широкого відображення у народній пісенній та поетичній творчості, особливо в контексті боротьби з мусульманською загрозою.

Отже, розглянувши історичну базу та підстави виникнення та створення масиву пісенної культури, присвяченої боротьбі із татарсько-турецькою навалою, спробуємо визначити ті риси, що мають суто об'єктивно-історичний характер висвітлення подій. Здійснимо їх розгляд за такими напрямками: опис форм боротьби козаків з татарами та турками, висвітлення діяльності певних історичних персонажів, перебігу реальних історичних подій та об'єктивність оцінки та висвітлення усіх сукупних факторів, які супроводжували названі явища.

Так, найпоширенішими формами боротьби козаків із мусульманами у пісенній та поетичній культурі виступають не стільки спроби стримування нападів, скільки походи на турецькі міста та Крим. Хоча такі дії мали передусім каральний та превентивний щодо татарських нападів характер, однак саме вони несли основне ідеологічне навантаження щодо підготовки майбутніх борців та формування оптимістичного бачення реалій тогочасного життя, що не часто складалось на користь українців. У зв'язку з тим, що козацькі загони реально могли зупинити напади лише невеликих татарських чамбулів, а ніяк не Орди в цілому, ці події найчастіше зображувалися у трагічному форматі - опис смертей, страждань та руйнувань притаманний більшості пісень та дум, присвячених названій тематиці [13, с.209-210]. Опір козаків найчастіше зображувався у формі героїчної смерті воїна чи бранця, котрою завершувалася протидія нападникам. Створення образу страждаючих людей, загиблих від рук поневолювачів, а також козаків, котрі гинуть за віру в нерівному бою, повинне було не лише викликати сум у слухачів, а й посилити ненависть до ворогів, що несуть стільки зла простим людям. Звідси і значна кількість пісень, що описують саме смерть козака-героя, а не перемогу чи реальний, успішний опір нападникам. Заклики до помсти, до порятунку створювали у думах ту ідейну підставу, яка не лише виправдовувала подальші каральні заходи козаків і їх напади на ворожий стан, а й створювали загальну схему висвітлення сюжету: напад і смерть - прохання про допомогу і помсту - козацький похід, що завершується перемогою та покаранням нападників

як прояв вищої справедливості. При цьому дотримання історичної правди чи хронологічної послідовності рідко бралися до уваги. Потрібно сказати, що успішність козацького походу була ледь не головною складовою та ідейною ланкою описів боротьби з загарбниками. Зазначимо, що характер отриманої перемоги чи її обставини не мали великого значення, адже війна за європейськими, лицарськими традиціями не була актуальною для козаків. Опис нічних нападів, несподіваних засідок, використання різноманітних форм військової хитрощі - все це трактувалося не як порушення тогочасних законів війни, а як необхідні дії, що демонструють розум та винахідливість козаків чи конкретного козацького ватажка.

Таким чином ще раз підтверджувалося два світоглядних архетипи, що формували сюжети пісень та дум: на війні з невірними, бусурманами всі засоби та методи є шляхетними апріорі; досягнення мети будь-якими засобами є виправданим, адже мета свята - помста за загиблих та звільнення одновірців. Тому опис сухопутних і морських походів робиться у формі своєрідної переможної реляції, із визначенням не лише опису героїчних діянь, а й усіх супутніх явищ: погодно-кліматичних (тумани, вітри, що допомогли козакам непомітно та швидко підійти до ворога); особистісних (гріхи чи священне натхнення окремих козаків); настрої серед турків чи татар, котрі не сподіваються на напад і не здатні організувати повноцінний опір козакам та інші. Однак ключовою темою залишається особистий героїзм козаків, а також таланти їх ватажка, що знаходить можливості перемогти переважаючого супротивника. Що характерно, більшої зацікавленості в піснях та думах викликали саме морські походи козаків ("Буря на Чорному морі", "Олексій Попович" тощо) [11, с.74, 77-79]. Це пояснюється у першу чергу відсутністю у більшості авторів достовірної інформації про реальний похід. Якщо неуспішність походу на Крим чи проти турецьких міст була більш очевидною, то просте повернення козаків живими та з певною здобиччю вже могло трактуватися співцями як перемога.

Не менш поширеною в описах формою боротьби з турками та татарами є індивідуальний поєдинок козака з одним чи декількома ворогами. При цьому козак у герці за допомогою тих чи інших засобів як індивідуальної майстерності, так і перевазі у зброї чи завдяки хитрощам, здобуває перемогу над турком. Цей сюжет, найяскравіше показаний у думах про козака Голоту, зберігається і у переказах про козака Мамая та інших легендарних чи історичних героїв [6, с.49-52]. Військова вправність козака часто гіперболізована, особливо у тих випадках, коли оспівуються битви з татарами. В них козак здатен перемогти не одного, а десятки ворогів. Не менш важливою для характеристики причин перемог козаків як у походах, так і в індивідуальних поєдинках у ряді дум стає можливість вдаватися до надприродних можливостей козаків-характерників, до яких зараховували і деяких історичних персонажів, зокрема І.Сірка, що є значною складовою частиною пісенної спадщини XVII-XVIII ст. [12, с.34-41; 6, с.92].

Не менш цікавими видаються сюжети пісень та дум за участю реальних історичних осіб. Починаючи ще з дум та пісень про засновника Запорозької Січі Дмитра-Байди Вишневецького, оспівування козацьких ватажків стає невід'ємною частиною української культурної пісенної спадщини. Тема

протистояння ісламському світові здобуває в них більшого поширення, аніж тема захисту рідної землі. Байду возвеличують не за його заходи по організації козацтва, а за відмову султанові прийняти іслам та перейти на службу [6, с.86; 12, с.21]. Хоча версія про наявність такої пропозиції не підтверджена джерелами, однак саме її поширення дозволяє прослідкувати важливу тенденцію - відсутність реальної інформації про внутрішні порядки та устрій ворожої держави. Цю інформацію штучно замінювали перенесенням звичних для українців традицій на сусідів. Пропозиція султана козацькому ватажку одружитися на доньці султана і під турецькою зверхністю очолити Україну виглядає справжнім історичним нонсенсом, однак популярність самої думи свідчить про наявність у суспільній свідомості українців уявлення про можливість такого явища. Цілком імовірно, що на це вплинули події періоду Руїни, а саме призначення султаном гетьмана Юрія Хмельницького, правління якого стало справжнім лихом для українців [1, с.249]. Саме тому возвеличення в піснях здобула людина, яка, відмовившись від султанської ласки, не лише постраждала, а й продовжила опір, застреливши за сюжетом пісні султана та його родину. Таким чином, автори дум намагалися показати, що справжній герой спроможний чинити опір навіть у безвихідному становищі. І хоча об'єктивність цього сюжету мінімальна, проте саме він вплинув на історичну науку - ряд авторів, посилаючись саме на пісню, ідеалізували не лише діяльність Д.Вишневецького, а і його персону, створюючи образ, досить далекий від історичного.

Великої популярності в народі здобула також дума про Самійла Кішку - козацького кошового отамана, котрий уславився своїми морськими походами, що за своїм внутрішнім змістом повторює думу про Байду [6, с.52-61]. Так, вищою характеристикою Самійла Кішки є його вірність християнській вірі. Маючи можливість отримати свободу, колишній кошовий відкидає її, чим протиставляється Ляху Бутурлаку - колишньому козаку, який прийняв мусульманську віру і перейшов на службу до турків. І хоча цей цикл дум найбільш детально оспівує сюжет втечі полоненого кошового з турецького полону, він дає нам цілий ряд уявлень про особу Самійла Кішки та козацьку морську справу. Аналізуючи їх, ми можемо не лише визначити певні подробиці козацької тактики морських походів, а й світоглядний базис, сформульований співцями і переданий суспільству. Потрібно сказати, що за рівнем історичної достовірності сюжет про Самійла Кішку переважає сюжет про Байду, адже оспівані в ньому події реально мали місце. Сумнів можуть викликати лише діалоги та обставини козацького бунту, перевірити які неможливо, і які особливого значення не мають. Цікавим для відтворення історичної реальності є опис у думі про Самійла Кішку сцени розподілу трофейної здобичі, взятої із галери. Вона вказує не лише на майнову градацію козацтва, а передусім критерії успішності походу - наявність здобичі розглядається навіть важливішою за звільнення із полону після більш ніж двадцяти років рабства. Ця риса, яка до сьогодні практично не наголошувалась дослідниками, ще раз підтверджує тезу про наявність передусім майнової, а не ідеологічної зацікавленості козацтва у походах, і що ідея захисту і помсти була скоріше додатковою, а не пріоритетною. Факт, що наявність даного епізоду у думах засвідчує обізнаність суспільства зі справжніми

настроями, котрі панували в козацькому середовищі.

Не менш цікавою у названому контексті виступає тематика звільнення бранців. Як в думах про Самійла Кішку, так і в близьких до них за змістом думах "Три брати Самарські та Іван Богуславець", "Отаман Матяш старий", "Іван Коновченко" [8, с.24, 43, 61] ми бачимо героїчне звільнення бранців із турецького полону не як форму особистого подвига, а як тогочасну життєву необхідність. Подвиг, зокрема перемога Матяша над 6 тис. яничарів, лише створює тло для опису дій мудрого, "старого" отамана.

Якщо думи про Байду та Самійла Кішку розкривають передусім проблему релігійного протистояння козаків і турків, то інший цикл історичних дум оспівує саме складність боротьби з татарами. Пісні про Супруна і Морозенка, поширені в українській народній пісенній традиції, у поетичній формі висвітлюють сам перебіг збройного протистояння [13, с.208-209]. Особливої уваги для визначення історичної об'єктивності пісень набуває саме цикл про Морозенка. Будучи де-факто історичним персонажем, Морозенко втрачає в думах більшість своїх реальних рис. Більшість історичних осіб, які називаються дослідниками прототипом літературного героя, не мали в біографії оспіваних у думах подій. Битва з татарами, полон і страта - цей сюжет є спільним і для Морозенка, і для Супруна. Героїзм козаків і особисто персонажа, його бойові вміння виявляються недостатніми у боротьбі з переважаючими силами татар. Подальша страта козацького ватажка, який потрапив у полон, скоріше літературний вимисел, аніж історична реальність. І якщо в ситуації з Супруном такий фінал досить реальний, то полон полковника Морозенка найімовірніше мав призвести до вимоги викупу. Про це сповіщає одна з версій пісень про Морозенка, за якою мати полоненого, Морозиха, продає майно і худобу та викупає сина з неволі [13, с.209]. Виходячи з цього, а також з інших історичних джерел, ми можемо підтвердити тезу, за якою справжня боротьба між татарами та козаками хоч і була кривавою та напруженою, однак обидві сторони враховували реалії моменту та можливість матеріальної вигоди. Враховуючи цю обставину, а також вищеописані умовності, можна сказати, що епізод із публічною, жорстокою стратою полоненого козацького ватажка є історичною вигадкою, спрямованою на розпалювання антитатарських настроїв і підготовку морального виправдання наступних походів козаків проти татар і турків. У поєднанні з елементом історичної правди - використанням історичного персонажу як прообразу літературного героя - підвищувалася соціальна значущість пісень чи дум і їх популярність серед слухачів.

Потрібно зазначити, що опис у піснях та думах історичних подій значною мірою відповідає тим ознакам, що були вказані при аналізі історичної об'єктивності опису дій персоналій. У піснях та думах згадуються походи на Крим та на Чорне море, однак вони не містять конкретної історичної прив'язки до хронології реальних подій. Єдиною прив'язкою може виступати згадування імені козацького лідера, який цей похід очолював. Так до усної пісенної творчості потрапили імена Сагайдачного та І.Підкови. Більше об'єктивного відображення історичної боротьби козаків із татарами і турками мають згадки про реальні події без прив'язки їх до конкретної персоналії. Аналізуючи різноманітні версії популярної думи "Втеча трьох

братів з Азову" [6, с.65-72], ми можемо визначити ряд характерних для історичних дум ознак і закономірностей. Унікальність полягає передусім у тому, що вони описують не перемогу чи героїчну смерть певного козацького ватажка, а внутрішні відносини між козаками після поразки. Під трьома братами розуміються не стільки родинні взаємовідносини, скільки стосунки між різними майновими прошарками козацтва. І саме поразка, на відміну від перемог, значною мірою посилила ці тенденції. Здача спочатку захопленого, а потім залишеного Азова туркам у середині XVII ст. продемонструвала неоднорідність козацького товариства. "Братство" виявилося недостатньою підставою для взаємодопомоги. Ця теза, навіть завуальована, особливо доля молодшого брата, більше викриває загальне ставлення народу до козацьких авантюр, якою і було захоплення у свій час Азова. Таке ставлення до цієї досить неоднозначної з погляду політики військової акції козаків демонструє відсутність в українському суспільстві інформаційного зв'язку з козацтвом і своєрідне засудження тих заходів, що не мали на меті безпосереднього захисту від нападів кочовиків чи помсти за попередні їх походи.

Найскладнішим у контексті нашої тематики є визначення рівня об'єктивності оцінок, які надавала народна пісенна творчість самому явищу протистояння козаків і мусульманського світу. З першого погляду відповідь очевидна: будучи однією з зацікавлених сторін, українські автори не могли давати об'єктивної оцінки, в будь якому випадку фактор суб'єктивності був значним. У першу чергу це було зумовлено соціальним запитом - слухачі, переважно козаки і селяни, вимагали певних сюжетів, часто з замовленим фіналом. Історична правда в такому разі не завжди мала ключове значення. Головним для популярності пісні і, відповідно, для збільшення прибутку співця визнавалися її душевність та наявність відомих чи популярних персон. Звідси і незначна кількість сюжетів, і що важливо - однозначність оцінки дій козаків та татар. Виходячи передусім із міркувань власних інтересів і безпеки, українці однозначно зображували боротьбу з турками та татарами як вимушений, патріотично-релігійний захід. Звідси і вищенаведені зразки трагізму, потреба помсти за всі злочини мусульманського світу. Власне приналежність до мусульман була достатньою підставою для визначення образу ворога, часто навіть більшою, аніж реально заподіяна таким ворогом шкода. Саме цей аспект дозволяє об'єктивно розглянути тогочасний світоглядний архетип, що дозволить уникнути тих помилок, що характерні для класичної історичної історіографії.

Розглянувши поставлені в роботі питання, можемо зробити загальний висновок. Зокрема, рівень об'єктивності зображення у пісенній творчості процесів боротьби козаків із турецько-татарською агресією досить низький. Виконуючи соціальне замовлення, пісні та думи передусім складали своєрідне інформаційно-ідеологічне середовище, котре визначило архетип уявлення суспільства щодо міжцивілізаційного протистояння. У зв'язку з відсутністю власної державницької системи, котра "згори" мала визначити громадянську оцінку подій, ці функції на себе перебрала народна творчість. Саме завдяки їй серед українців сформувалося уявлення про постійну наявність зовнішнього ворога, котрий заважає більш якісному рівню життя. І та обставина, що

головний опір чинило саме запоріжське козацтво, а не державницькі структури: польсько-литовська адміністрація чи уряд Гетьманщини, зумовила негативно-нігілістичне уявлення про будь-яку форму централізованої влади. В цьому контексті відбувалося й відображення реальних історичних подій і діяльність історичних персоналій. Так, боротьба з мусульманами зводилася до помсти, повністю ігноруючи державницькі чи навіть просто стратегічні інтереси. Певної шкоди завдало таке уявлення про події і в плані історії. Часто саме народною творчістю підмінялася історія і формувалася національно-визвольна ідеологія у XIX ст., коли легенди та пісні замість піднесення самосвідомості українців поширювали антидержавницькі настрої, пропагуючи на противагу ідеї індивідуальної героїки, що найяскравіше проявилася у боротьбі козаків із турками і татарами.

1. Аркас М. Історія України-Русі. - К.: Вища школа, 1990.
2. Бойко О. Історія України. - К.: Академія, 1999.
3. Грушевський М. Ілюстрована історія України. - К., 1990.
4. Житецький П. Про українські народні думи. - К., 1919.
5. Найкращі українські пісні. - К., 1995.
6. Розлилися круті бережечки. - К.: Веселка, 1976.
7. Ревуцький Д. Українські думи та історичні пісні. - Харків-Київ, 1930.
8. Руснак І. Думи та історичні пісні. Тексти та їх інтерпритація. - Кіровоград, 1999.
9. Стельмах М. Думи. - К.: Дніпро, 1982.
10. Таланчук О. Героїчний епос українського народу. - К., 1993.
11. Українські думи та народні пісні. - Донецьк, 2008.
12. Українські народні думи та історичні пісні. - К., 1955.
13. Українські народні пісні в записах Осипа та Івана Бодянських. - К.: Наукова думка, 1979.
14. Українська народна поетична творчість. - Т.1-2. - К., 1958.
15. Яворницький Д. Історія запорозьких козаків. - Т.2. - К.: Наукова думка, 1990.

Азарх И.С.

Историческая объективность поэтического изображения козацко-мусульманского противостояния

Рассматривается освещение в народнопоэтическом песенном творчестве борьбы казаков с татарами и турками.

Azarch I.S.

The historical objectivity of poetic images Cossack-Muslim confrontation

The article considers the lightning in the people's poetic songwriting struggle of the Cossacks and the Tatars and Turks.

Отримано 29.11.2011